

تدریج

تدریج یعنی انجام دادن کاری مرتبه به مرتبه و درجه به درجه و از آن به مناسبت در بابهای [طهارت](#)، [صلوات](#)، [زکات](#)، [جهاد](#)، [تجارت](#)، [نکاح](#) و [حدود](#) سخن رفته است.

فهرست مندرجات

- ۱ - [تدریج در طهارت](#)
- ۲ - [تدریج در صلوات](#)
- ۳ - [تدریج در زکات](#)
- ۴ - [تدریج در جهاد](#)
- ۵ - [تدریج در تجارت](#)
- ۶ - [تدریج در نکاح](#)
- ۷ - [تدریج در حدود](#)
- ۸ - [پانویس](#)
- ۹ - [منبع](#)

تدریج در طهارت

از راههای [تطهیر آب قلیل](#) نجس، استفاده از [آب کُر](#) است. در تطهیر با آب کُر، شرایطی ذکر شده، از جمله - بنابر نظر برخی - ریختن آب کُر بر آب قلیل به صورت دفعی نه تدریجی. در مقابل، برخی ریختن تدریجی (با آهستگی و نه القای دفعی) را نیز کافی دانسته‌اند.
[۱] [جواهر الکلام ج ۱، ص ۱۴۰-۱۴۲](#).

تدریج در صلوات

بنابر قول مشهور در [نماز جماعت](#) نباید جایگاه [امام](#) بلندتر از ممکن [مأموم](#) باشد؛ لیکن در [زمین](#) هموار دارای شیب که بلندی در آن، حالت تدریجی دارد نه دفعی، مانعی نیست. البته شیب باید در حدی باشد که با همواری زمین منافات نداشته باشد.
[۲] [العروة الوثقی ج ۱، ص ۷۷۷-۷۷۸](#).
[۳] [مستمسک العروة ج ۷، ص ۲۲۴](#).

تدریج در زکات

از مصارف [زکات](#)، ادای [دین مدیون](#) است؛ لیکن نسبت به بدهکاری که شغلی دارد و می‌تواند به تدریج [بدهی](#) خود را بپردازد، اختلاف شده که آیا پرداخت زکات به چنین فردی [جایز](#) است و یا - در صورت امکان مهلت گرفتن از طلبکاران یا قرض کردن از دیگران برای ادای دین - جایز نیست؟
[۴] [العروة الوثقی ج ۴، ص ۱۱۶](#).
[۵] [مستمسک العروة ج ۹، ص ۲۶۰](#).

تدریج در جهاد

در هریک از مراتب [امر به معروف](#) و [نهی از منکر](#) (انکار قلبی به اظهار [کراهت](#) از عمل، انکار زبانی و انکار با ایراد ضرب و جرح) باید به ترتیب و تدریج از مرتبه ساده و

ملاپتر به مرتبه شدیدتر پیش رفت. از اینرو، اگر کسی می‌تواند با زبان از منکر جلوگیری کند، جلوگیری از آن با دست و اقدام فیزیکی جایز نیست
[\[۱۷\]](#) جواهر الکلام ج ۲۱، ص ۳۷۸-۳۷۹.

تدریج در تجارت

اگر شخص ناگزیر از فرمانبری **حاکم** جائز باشد، در تنفیذ و اجرای دستورهای او، رعایت تدریج از ساده به شدید و از پایین به بالا - **واجب** است.

[\[۱۷\]](#) ریاض المسائل ج ۸، ص ۱۰۸.

[\[۱۸\]](#) مستند الشیة ج ۱۴، ص ۱۹۳.

تدریج در نکاح

آیا مراتب تأدیب همسر **ناشزه** (نصیحت کردن، پشت کردن در رختخواب یا جدا کردن رختخواب و ایراد ضرب بدون ایجاد کبودی و جراحت) به نحو **تخیر** است یا همچون مراتب امر به معروف و نهی از منکر به نحو ترتیب و تدریج از مرتبه ساده و ملایم به مرتبه شدید؟ مسئله اختلافی است.

[\[۱۹\]](#) الحدائق الناظرة ج ۲۶، ص ۶۱۶.

[\[۲۰\]](#) جواهر الکلام ج ۳۱، ص ۲۰۱-۲۰۵.

تدریج در حدود

مراتب دفاع از خود یا خانواده و یا **مال** همچون مراتب امر به معروف و نهی از منکر، تدریجی و مرحله‌ای است. بنابراین اگر شخص متعرض با داد و فریاد عقب نشینی می‌کند، به همان حد باید اکتفا کرد. در فرض کفایت مرتبه ملاپتر، اعمال مرتبه شدیدتر موجب ضمان خواهد بود. هر چند برخی در وجوب تدریج مناقشه کرده‌اند.

[\[۲۱\]](#) جواهر الکلام ج ۴۱، ص ۶۵۱.

[\[۲۲\]](#) جواهر الکلام ج ۴۱، ص ۶۶۱-۶۶۲.

پانویس

۱. [↑](#) جواهر الکلام ج ۱، ص ۱۴۰-۱۴۴.

۲. [↑](#) العروة الوثقیج ۱، ص ۷۷۷-۷۷۸.

۳. [↑](#) مستمسک العروة ج ۷، ص ۲۲۴.

۴. [↑](#) العروة الوثقی ج ۴، ص ۱۱۶.

۵. [↑](#) مستمسک العروة ج ۹، ص ۲۶۰.

۶. [↑](#) جواهر الکلام ج ۲۱، ص ۳۷۸-۳۷۹.

۷. [↑](#) ریاض المسائل ج ۸، ص ۱۰۸.

۸. [↑](#) مستند الشیة ج ۱۴، ص ۱۹۳.

۹. [↑](#) الحدائق الناظرة ج ۲۶، ص ۶۱۶.

۱۰. [↑](#) جواهر الکلام ج ۳۱، ص ۲۰۱-۲۰۵.

۱۱. [↑](#) جواهر الکلام ج ۴۱، ص ۶۵۱.

۱۲. [↑](#) جواهر الکلام ج ۴۱، ص ۶۶۱-۶۶۲.

منبع

فرهنگ فقه مطابق با مذهب اهل بیت علیهم السلام ج ۲، ص ۴۲۲.

رده‌های این صفحه: [احکام شرعی](#) | [فقه](#)